

#01

IPUINA

OIHANA DA:

HORACIO

QUIROGAREN

LOS CUENTOS

DE LA SELVAKO

IRAKURKETA KRITIKO-

EKOLOGIKOA

Diego Fabián Arévalo Viveros

Literaturan Magisterra

Universidad de los Andes-Colombia

Aipatzeko gomendioa || ARÉVALO VIVEROS, Diego F. (2009): "Ipuina ohiana da: Horacio Quirogaren *Los cuentos de la selvako* irakurketa kritiko-ekologikoa" [artikulu linean], *452°F. Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 1, 121-132, [Kontsulta data: uu/hh/ee], < <http://www.452f.com/issue1/el-cuento-es-la-selva/> >.

Ilustrazioa || Mireia Martín

Itzulpena || Roberto Serrano

Artikulu || Jasota: 2009/04/23 | Komite zientifikoak onartuta 2009/05/4 | Argitaratuta: /2009/07/01

Lizentzia || 3.0 Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe.

Resumen || Horacio Quirogaren *Los cuentos de la selva* (1984) ipuinetara hurbiltzeko kritika ekologikoaren ikuspuntua erabiltzen dut, esamolde ekologikoa izendatu dudanari buruz hausnarketa bat egite aldera. Azken honen zera dakar, Quirogaren ipuinetako pertsonaia-animaliek diotena “oihaneko” komunikazio mota bezala aztertu behar dela. Animaliek hitz egiten dute, baina gizakiek ez bezala. Hitzak erabiltzen dituzte, baina hauek, gizateriaren arazo historikoki nabarmenak (arima, arrazoia, e.a.) tratatzeko baino, naturaren bilakaera islatzen dute. Hitzek ekosistema bezala funtzionatzen dute. Tigreen elkarriketak, boen esaldiak, tukanen adierazpideak, e.a. kezka berezi batek mugatuta daude: oihana gertakari bezala. Kasu honetan esan dezakegu Quirogak oihana irudikatzen duela, “berdea” adierazi eta “habitata” solastatu ahal duten pertsonaiak sortuta.

Palabras clave || Horacio Quiroga | *Los cuentos de la selva* | Ekologia | Oihana | Gertakaria | Hitza.

Abstract || The main purpose of this article is to use a critical and ecological approach to read Horacio Quiroga’s text *Los cuentos de la selva* (1984) so to think about, what I have intended to name, ecological discourse. In order to achieve this objective, I will analyze how character’s speech reveals a “jungle communication”. Animals talk but not like human beings do. They use words to talk about native life but they do not talk about important human topics such as soul, thought, and so on. Words are used as an ecological system. Tigers and boas dialogues and toucan expressions have a particular interest: jungle as an event. We can affirm that Quiroga imagines jungle creating characters able to «talk the green» and to «dialogue the habitat».

Keywords || Horacio Quiroga | *Los cuentos de la selva* | Ecology | Jungle | Event | Word.

0. Sarrera: Esamolde Ekologikoa

Debe de ser hora de dormir –murmuró Anaconda. Y pensando deponer suavemente la cabeza [...] la aplastó contra el suelo en el sueño final.

Horacio Quiroga

“Juan Darién”-ean, Horacio Quirogaren *Cuentos de la Selva*ko bat (1984), pertsonaia jendetzari honako hitzekin zuzentzen zaiola entzun dezakegu: “¡Marquémoslo con rayas de fuego! ¡Quemémoslo en los fuegos artificiales!” (Quiroga, 1984: 213). Pertsonaia hau, “domatzaile” bezala ezaguna, tigre baten aurrean dago. Garrantzitsua da jakitea zuzentzen zaion basapiztia, eta herri osoak suntsitu nahi duena, luze bizi izan dela jendartean, ume baten itxurapean mozorrotuta. Aurkitzen dutenean, jendetzak harrapatzen du. Ume-tigreak aska dezaten egiten dituen erreguak gora behera, “perdón” (Quiroga, 1984: 212), herriko jendeak jipoitu eta torturatzen du: “En el fondo de la jaula, arrinconado, aniquilado en un rincón, sólo quedaba un cuerpecito sangriento de niño, que había sido Juan Darién. Vivía aún y aún podía caminar cuando se le sacó de ahí” (Quiroga, 1984: 212).

Artikulu honen interesak direla eta, arreta erakarri nahi dut “quemémoslo” eta “marquémoslo” hitzetara (Quiroga, 1984: 213). Aukeratu dudan perspektiba kritikoa arabera¹, adierazpen hauek, *Cuentos de la Selva* (1984) ipuin bilduman, sartzen dira *giza hizkerak* dei genitzakeenetan: Pertsonaia antropomorfitik sortutako esaldiak, *Cuentos de la selva* (1984) ipuin bilduman naturaren suntsipenaren gaia ekartzen dutenak. Gure ikuspegiaren arabera, giza pertsonaia bakoitzak, ipuin batean zein bestean, hitz egiten duen guztietan faunaren heriotza berrekartzen du, orokorrean ekosistemaren heriotza. Giza hizkera habitataren suntsiketa planeatzeko, adierazteko, agintzeko eta gauzatzeko baino ez da agertzen: “¡matémosle en seguida!” (Quiroga, 1984: 213); “no cuesta nada probar un primer tiro” (Quiroga, 1984: 151). Hori bai, hizkera mota hau bereizi eta kontrajartzen zaio *esamolde ekologikoari*: *Cuentos de la Selva* (1984) pertsonaia-animalien esaldiak, bertan naturaren bilakaera irakurtzen da. Giza hizkerak agindu, planeatzen du e.a. naturaren suntsipena, hizkera ekologikoak oihana erakusten du, bigarren hizkera bezala aurkezten du². Nire hausnarketaren asmoa esamolde ekologikoari arreta ematea da. Ondoko ipuinetan aztertuko dugu: “La Anaconda”, “El regreso de Anaconda”, “Juan Darién”, “La Abeja Haragana” eta “Las Medias de los Flamencos”, ipuin hauek Horacio Quirogaren *Cuentos de la Selva* (1984) agertzen dira.

OHARRAK

1 | Gogoan dugun ikuspegia literatur kritika ekologikoa da, korrante honek aztertzen du arte-lanetan dagoen kultura-natura harremana; joera kritiko hau arte-lanera hurbiltzen da sortu den ingurugiroan funtsezko harremana ezartzen duela kontuan hartuta. Lanak naturaren eritmoak errepikatzen ditu, ez da inoiz irudikatu duen ingurugirotik aldentzen. Literatur kritika ekologikoan, ekosistema arte-lanaren lekua da. Karl Kroeberen hitzetan, “Ecological literary criticism concentrates on linkages between natural and cultural process [...] Ecological criticism is holistic [...]” (Kroeber, 1994: 1).

2 | Gure artikulua asmoa uler dadin, ulertu beharra dago esamolde ekologikoa, Quirogaren ipuinetan pertsonaia-animaliek adierazten duten hitza bezala, honen azken jomuga naturaren eritmoak irudikatu eta erakustea da eta; esamolde ekologikoa ere uler daiteke hitza moduan, oihana edukia da eta horregatik forma da. Kroeberek, “West Wind” poemari buruz zera baieztatzen du: “nature must be conceivable as more than systems of repetitive regularity, The west wind must be acclimated within the imagining mind if it is to become the vehicle of any humanly significant “resurrection”, that is, a revival that is more than cyclical repetition” (Kroeber, 1994: 122). Esamolde ekologikoak, kasu honetan, harrapatzen du eta agerian jartzen du naturaren bilakaera.

Hipotesi moduan, uste dugu Quirogaren ipuinetako animaliek sortutako esaldietan oihana dagoela, sugeek, tigreek, inurriek esandakoetan komunikazio mota “basatia” agertzen dela. Pertsonaia-animaliek hitz egiten dute, baina ez gizakiek bezala. Hitzak erabiltzen dituzte, baina hauek gizateriaren historian garrantzia duten arazoak (arima, arrazoia, zientzia, e.a.) eztabaidatzeko baino, naturaren bilakaera islatzen dute, hitzek ekosistema bezala dihardute. Tigreen elkarrizketak, boak esandakoak, tukanen adierazpenak beste kezka batek piztu eta zehazten ditu: oihana gertakari bezala. Animalia batek bestearekin eztabaidatzen duena, eztabaidan erabiltzen dituzten hitzak, oihana bera dira, honegatik baieztatu dezakegu Quirogak pertsonaia-animaliak sortuz oihana irudikatzen duela, berdea egiten dutenak, habitata solasean dutenak, berez gizatiarra ez dena esateko gai, errekan, zuhaitzean e.a. gertatzen dena adierazteko gai; zentzu honetan garrantzizkoa da Kart Kroeberrek dioena gogoraraztea, *Ecological Literary Criticism* (1994) liburuan: “words may manifest how processes of external nature and processes of human imagining can be mutually reinforcing” (Kroeber, 1994: 121).

Beraz, orduan, gure hipotesiari ondokoa gehitu behar diogu: Ekologiaren kontzeptuan, “science of relations-ships” (Mcdowell, 1995: 372) erleak, loroak edo loreak nolabait komunikatzen dira, izaki bizidun guztien artean lotura bat dago, Quirogak irakurgai bihurtzen du hizkuntza arrotz hura, irudikaturiko animaliek hitz egiten dute eta gertakari horretan irakurleak aurkitzen du “beste” komunikazio hura, oihana; honegatik esan dezakegu *Cuentos de la Selva*ko kasuan ez geundekela animalien antropomorfizazio baten aurrean: Hauek espainieraz esan eta hitz egiten badute basoan ematen den “hizkuntza” bat adierazteko da, eta, oximorora erabilita, oihanaren isiltasun bera da.

1. Oihana eta Marmara

Sintió en su corazón herido que ante la
suprema ley del universo, una vida equivale
a otra vida...

Horacio Quiroga

Nire hausnarketa hasteko, galdera bat egin nahi dut, nire iritzian “esamolde ekologikoa” izendatu dugun hura ulertzeko funtsezkoa: oihanean, existitzen al da bizidunen arteko komunikabiderik? Erantzuteko, Amerikako oihan tropikaletan bizitza nola ematen den adierazten duten zenbait ikerketara joko dugu. Horrela, adibidez *Soil and soils process research*, (1994) izeneko artikuluan, Phillip Sollinsek baieztatzen du oihaneko lurra ezin dela klimatik at, topografiatik at, landareetatik at ulertu, orokorrean ezin dela ulertu bere gainean igaro eta hazten duen guztietatik at. Idazle honen iritziz,

oihaneko lurra izaki bizidunekin eta bizigabeekin integratzen da guztiz, hauek lurrarekin harreman hautsezina ezartzen dute, honen bidez eraldatzen dute eta haiek beraiek aldatzen dira ere bai. Izakiek lurrarekin ezartzen duten harremanari esker, elikatzen, ehizatzen, hiltzen, usteltzen dira, e.a.

Honela, lurreko metamorfosi guztiak posibleak dira, hildako eta bizidun guztiek bertan parte hartzen dutelako, eta alderantziz; fenomeno honek azaltzen du nola lotzen den lurra oihana ulertzeko bi gertakari funtsezkoekin: emankortasuna eta heriotza. "Soils with correlative factors such as climate and topographic position, strongly influence plant growth, survival and reproductive success" (Sollins, 1994: 34). Emankortasuna eta heriotza gertatzen dira lurraren, klimaren eta orokorrean izaki bizidunen artean harremanak ezartzen diren heinean: "soil physical structure is important because it affects espe-holding capacity (thus, plants) rates and pathways of espe infiltration, and aeration and microbial activity" (Sollins, 1994: 46). Honela, oihaneko lurraz mintzatzean, nahitaez "correspondence" (Sollins, 1994: 45) hitzari egin behar zaio aipua, honek oihaneko indar hil eta bizien artean ematen diren loturetara hurbiltzeko aukera ematen du, hauek lurra geldi egon dadin uzten ez dutelarik. Lurra mugitzen, gertatzen, arnasa hartzen, hiltzen eta jaiotzen da. Iragaita da, txoriekin altxatzen da, bilakaera da: fruitua, sugea, lurra: metamorfosia.

Beste aldetik, *Tropical Nature* izeneko liburuan (1995), Ken Miyatak eta Adrian Forsythek, "Fertility" deritzon atalean, arreta ekartzen dute haiek izendatutako "tremendous mass of life" kontzeptura (Miyata, Forsyth, 1995: 19). Honi buruz, zenbait galdera egin behar dira, haien ikerketan landutako arazoaren harira hurbil gaitzen: nola iraun dezake hainbeste bizidunen bizitzak oihana bezalako leku batean? Zein dira energia eskaerak? Nondik dator hainbeste elikagai, milioika animalia eta landareri bizitza emateko nahitaezkoak? Oihaneko zein prozesuk ematen die etengabe janaria bizidun guztiei? Galdera hauek egitean, harritu behar dugu, irudimena ez litzateke nahikoa egunez egun bizidunek oihaneko habitatari eskatzen dioten elikadura kopurua zehazteko. Nolatan egiten du oihanak bertako bizidun guztiei elikadura emateko? Zein prozesu, mugimendu eta trukaketa gertatzen dira bertan hau guztia posiblea izan dadin? Egileak itaun hauei guztiei erantzuna lortzen saiatzen dira.

Energia eta elikadura oihanean ibil daitezten, beharrezkoa da ikertzaileek deitzen duten "close association between" (Miyata, Forsyth, 1995: 19) prozesua gertatzea. Prozesu honen bitartez, oihaneko izaki bizidun eta bizigabe bakoitza elikaduraren eraldatzailea eta energia eroalea izaten da. Hau da, guztiek, txoriek, ibaiek, hostoek, elikagaiei eragiten lan egingo balute bezala da. Izaki

bakoitzak funtzio bat izango luke norabide honetan. Ez dago ezaugarri hau ez daukan ezer. Guztiak, tigreak, anakondak, arrainak, loreak, bizitzari, energiari, elikagaiari eragiten dieten bideak dira. Oihanean bizi diren izaki guztiak hiru osagai hauek eraldatzeaz arduratzen dira, eta era berean hauen mugikortasuna bermatzen dute, hauen jarioa; beraien baitan daramatzate, eta areago, elkarri ematen dizkiote, adibidez izaki batek ehizean egiten du eta beste batez elikatzen denean, edota, adibidez, loro batek fruitua mokokatzen duenean. “there is a dynamic balance in this rapid turnover of life and death” (Miyata, Forsyth, 1995: 19). Izakien arteko elkarlanik gabe, oihaneko bizitza ezinezkoa izango litzateke. Trukaketa multzo honek bizitzak iraun eta berriztatzea bermatzen du eta, era berean, elikagaiak eta energia ibil daitezten.

Hirugarren artikuluan batean *Ecosofía Makuna* (1993), Kaj Arhemek idatzia, ondoko dilema planteatzen da, komunitate indigena batek nola hartzen duen oihaneko bizitza. Biologoek eta botanikoek oihaneko funtzionamendua bizidunen arteko elkarketa eta bilketaz azaltzen duten artean, Makuna herriaren kasuan, oihana azaltzen da kosmogonia baten bidez, honen arabera fauna, gizakia ez bezalakoa den beste hura, berdintzat hartzen da. Makuna herriarentzat, animaliek izpiritua dute; etxeak dituzte, bizitza soziala, dantzan egin eta begitarreak margotzen dituzte beraien errituak egiteko. Arrainak, adibidez, arrainez mozorrotzen dira, baina behin ohera helduta, urpean, mozorroa kendu eta berriro gizakiak izaten dira: urpean bizi den beste herria. Hau ez da arrainekin soilik gertatzen, beste animaliekin ere bai. Bestalde, kultura honetako mundu-ikuskeraren ezaugarria zera da, gizakia ez bezalakoa den beste hura, izpiritua izan edo berdina izateaz gain, jaletzat edo janaritzat ere onartzen da. “Todas las otras formas de vida son clasificadas como “nuestra comida” o “aquellos que se alimentan de nosotros” (Arhem, 1993: 111).

Kasu honetan, Makunatarrentzat, badaude animaliez mozorrotutako beste herriak, janaria ematen dietenak, edo haiengandik elikatzen direnak. Makunatarrek animaliez mozorrotutako beste herrietatik energia jasotzen dute, eta era berean, elikagaien beharra duten beste herriei beraien ematen diete. Janaria ibil dadin, berriz, nahitaezkoa da errituetara jotzea:

Quando los animales bailan ellos se reproducen y multiplican a sí mismos [...]cuando la gente baila en este mundo, nuestros espíritus también bailan en las malocas de baile de los animales[...]si la gente y el chamán no llena la cuya de coca y rapé en la maloca de baile de los animales, los animales no se reproducirían y multiplicarían. (Arhem, 1993, 117)

Kosmogonia honetan oihanean bizi diren izakien batasun zentzu sendoa aurkitzen dugu, elkarri ematen diote: Honela baino ezin daiteke bizi. Elkarketa, trukaketa, hemen somatzen da zentzu mitikoan. Dantzak eta errituak espezien arteko harremanak eta haien arteko trukaketa posibleak sendotzen dituzte, bizitzak eta oihanak iraun dezaten.

Itzul gaitzen, beraz, gure galderara: Ba al dago komunikaziorik oihanean? Bertan marmara al dabil? Erantzungo dugu: espezien artean eta oihanean bizi diren izakien artean ez dabilta gutunak, mezu birtualak e.a. Hitza ez da esaldiaren bidea. Hala ere, izakiak elkarrengana hurbiltzen dira, erlazionatzen dira, beraien burua ematen dute, bestea bizi dadin. Antza, oihanean isilpeko komunikazioa gertatzen da. Oihaneko bizi-lagun ugarien arteko lotura naturalek komunikazio mota hau sortzen dute, honen emaitza bizitzaren bilakaera, heriotzaren gertakaria delarik³.

Piztiak ehizakiaren aurrean sentitzen duen gosea edo txori baten aurrean zintzilik dagoen fruituaren erakargarritasuna, badirudi trukaketa baimentzen duten hizkuntzaren adibideak direla, izakien arteko harremanak, oihaneko bizitza posiblea izan dadin. Kasu honetan, komunikazio bat existituko litzateke, honen arabera “una vida equivale a otra vida” (Quiroga, 1984: 204), zientzia ekologikoa ulertzen saiatzen den hizkuntza naturala, “ecology treats of total interrelationships of organism and their environments” (Kroeber, 1994: 23).

2. ...Eta Marmara Berba Bihurtu zen

Somos nosotros quienes tenemos miedo...
–chilló a la sordina una arpía plomiza.
Horacio Quiroga

Artikulu honen hasieran planteatu nuen hipotesian, zera baieztatzen nuen, *Cuentos de la Selva*ko pertsonaiek, (1984), badutela “esamolde ekologikoa”, natura agerian uzten duten hitzen hizkera bat. Oihanak pizten ditu bere adierazpenak, eta honegatik, elkarrizketetan agertzen dena basoan, ibaian, erletxean gertatzen dena baino ez da. Hitz bakoitzak habitata irudikatzen du, animalia batek esandako esaldi bakoitza beste komunikazio horri dagokio, bizidunei bizirik irauteko elkarri eragiten baimentzen diena. Quirogak asmatutako animalien hitzek irakurgai bihurtzen dute marmara hura, oihaneko bizitzaren bilakaera, mugimendua. Hortik irakurleari animaliek esandakoa pixka bat arraro gertatuko zaio, ez ohikoa, hitzak erabiltzen dituzten horiek guztiz hitz egingo ez balute bezaka; honen inguruan, Martha Canfieldek, Quirogaren ipuinetako animalien elkarrizketaz, zera

OHARRAK

3 | Garrantzizkoa da, kasu honetan, “natural vitality” (Kroeber, 1994: 51) deritzon batek zehazten ditu naturan eta oihanean dabilen energiaren joan-etorriko prozesuak. Hauek baimentzen dituzte bizitza eta heriotzaren gertakizun eta bilakaera, gertakari ez aurkakoak eta isolatuak, baizik eta biak ekosistemaren eraldaketa etengabearen integratuak.

baieztatzen du: “las cosas que se dicen entre ellos tienen que ver con la realidad inmediatamente percibida, con una memoria de corto alcance –y en esto más sensibles que el hombre– con ciertos fenómenos de percepción extrasensorial” (Canfield, 1990: 33).

Jakina, Quirogaren ipuingintzan asmatu-rikoko animaliek garatzen duten hizkuntza hau, nolabait, egileak oihanean izan zuen esperientziarekin lotzen da; esperientzia hau, Martha Canfielden aburuz, guztiz “benetakoa” izan zen, Horacio Quirogarentzat oihana zera da, “elaboración simbólica a partir de la experiencia real y como culminación de un viaje interior de purificación” (Canfield, 1990: 31). Honetaz arduratuko gara gure hausnarketa amaitzen dugunean.

Orain, *Cuentos de la selva* (1984) pertsonaietan dagoen oihanaren marmara entzuteko, elkarrizketara jo beharra dago. Oihanaren soinua izaki bizidun eta bizigabeen arteko harreman eta trukaketa zenbatu ezinen bidez osatzen bada, Quirogak asmatutako animaliek esaten duten horretan soinu hau errepikatzen da, baieztatzen, galdetzen eta erantzuten duten horretan; “La Abeja Hargana” ipuinean, (1984), erleak dio: “– es cierto [...] No trabajo y yo no tengo la culpa” (Quiroga, 1984: 84). Sugeak, haren solaskideak, erantzuten dio: “Siendo así [...] voy a quitar del mundo a un mal bicho como tú. Te voy a comer abeja” (Quiroga, 1984: 84).

Elkarrizketa mota hauek, espezie desberdinen artean larriak oso, *Cuentos de la Selva* (1984) ipuin gehienetan errepikatzen dira. “Anaconda” narrazioan, *Kobrak* honela hitz egiten du: “Y tú menos que nadie, porque me tienes miedo” (Quiroga, 1984: 120). *Anakondak* erantzuten dio, “¡Miedo yo!” (Quiroga, 1984: 120). Era berean, “El regreso de la Anaconda” ipuinean, *sugeen* eta anakondaren arteko solasaldia dago, azken honek dio “¡cuidado!” (Quiroga, 1984: 145), eta honi *sugeek* erantzuten diote, “¡entendido! [...] pero algún día te hemos de pedir cuenta de esto” (Quiroga, 1984, 145). Eta *anakondak* berriro dio, “En otra época [...] rendí cuenta a alguna de ustedes... Y no quedó contenta. ¡Cuidado tú misma hermosa Yarará! Y ahora mucho ojo” (Quiroga, 1984: 145). “La Tortuga Gigante” ipuinean *sagutxoak Dortokari* diotso, “¡Ah, zonza, zonza!, [...] ¡nunca vi una tortuga más zonza!” (Quiroga, 1984, 11). Eta beste ipuin batean, “Las Medias de los Flamencos”, sugedorriek diote, “¡No son medias! [...] ¡Sabemos lo que es! ¡Nos han engañado! ¡Los flamencos han matado a nuestras hermanas y se han puesto sus cueros como medias! ¡Las medias que tienen son víboras de coral!” (Quiroga, 1984: 18). Ipuin honen narratzaileak, elkarrizketa eta gero, gehitzen du:

Al oír esto, los flamencos, llenos de miedo porque estaban descubiertos, quisieron volar; pero estaban tan cansados que no pudieron levantar una sola pata. Entonces las víboras de coral se lanzaron sobre ellos, y enroscándose en sus patas les deshicieron a mordiscones las medias. Les arrancaron las medias a pedazos, enfurecidas, y les mordían también las patas, para que murieran. (Quiroga, 1984, 19).

Elkarrizketa hauetan, hitz egin baino, pertsonaia-animaliek bizirik irauten dute oihanean. Espezie baten eta bestearen artean gertatzen diren hitzeko aurkaketek izaki bizidunen arteko harremanak berragertu baino ez dute egiten, hauek, ikusi dugun bezala, tentsio handiko giro batean gertatzen dira; tentsio hau, berriz, bizitzari bidea ematen diona da, emankortasuna, elikadura, energiaren eta elikagaien korrontea baimentzen dituena. Hemen gogoratu behar dugu Makunatarren kosmologia, gizakia ez bezalakoak janaritzat edo harraparitzat onartzen dira. Logika honek, berriz, oihaneko ekosistemari irauteko aukera ematen dio, hau da, mugitzen da, metamorfosi jarraian egoten da. Kasu honetan, Quirogaren ipuinetako animalien hitzek oihaneko tentsio sakon eta bizia erakusten dute, honen bidez izaki bizidun desberdinen arteko hurbilpena ematen da. Animaliek elkar jotzen dute, hordagoa botatzen diote, hitzez (eta egitez) jipoitzen diote elkarri, baina guzti hau naturaren bilakaeratzat hartu behar dugu; oihaneko bilakaera, bertan batzuen heriotza nahitaezkoa da besteen jaiotza gerta dadin: “Although the risks may be exaggerated, dangerous creatures do inhabit these places, and tension, which puts a fine edge on your senses and makes you more aware of your environment, can be highly adaptive” (Miyata, Forsyth, 1995: 185).

Honela, Quirogaren *Cuentosen* asmatuiko animalien hitzek adierazten dutena oihaneko mugimendua bera baino ez da. Azken honen metamorfosia azaltzen da eta zentzu berean, energiaren eraldaketa, elikaduraren joanetoria, izaki bizidun guztien arteko harremana eta bizitzen baimentzen duen “elkarketa” deritzona. Oihaneko marmara handia osatzen duen hau guztia Quirogak sortutako animaliek dituzten elkarrizketetan errepikatzen da. Egia da, ezertarako baketsua ez den armonia dago, baina oihanari dagokion armonia mota da. Martul Tobio eta Kathleen March-en arabera, Quirogari zera interesatzen zaio, “la relación de semejanza con el árbol, en ella se delata la presunción de una naturaleza que vive y crece unificadamente según una armonía sangrienta” (Tobío, March, 1987: 75). Zentzu honetan, sugeak, adibidez, zera diotso erleari: “Con justicia o sin ella, te voy a comer” (Quiroga, 1984: 85).

Era berean, garrantzizkoa da kontuan zera izatea, Quirogak ematen dizkigun elkarrizketetan animalia guztiek hartzen dute parte. Inurriek hartzen dute parte, “somos las hormigas, Anaconda, [...] y venimos a hacerte un reproche” (Quiroga, 1984: 145). Tukanek zera adierazten

dute, “nosotros no somos pájaros cualquiera [...]” (Quiroga, 1984: 137). Zaldiak zera dio, “No importa [...] puedo darme por contento con este rico pasto” (Quiroga, 1984: 197). Tigreak, “ya estoy pronto, hermanos” (Quiroga, 1984: 216) sugeek, boek, e.a. Laburbilduz, guztiek esan dezakete oihana; beste hitzetan, honek zera esan nahi du, guztiek parte hartzen dutela tentsio handi eta metamorfosi honetan, eszenatokia basoak, ibaiak, besteak beste, direlarik. Garrantzitsua da honen inguruan Kart Kroeberrek esaten diguna, “[...]essential to this perspective is the recognition of each specific element of the whole, not as equal to every other but as equally necessary in its special fashion to integrity of the entire system”. (Kroeber, 1994: 56).

Hain zuzen ere, ez bezalako izate hori, hau da, oihanean bizi diren izakien arteko desberdintasuna, pertsonaia-animalien hitzetan ere azaltzen da. Animalia bakoitzak, hitz egiten duenean, bere burua aintzatesten du, bakarra da, beste inongo espeziek ez dituen ezaugarri berezko eta errepikaezinekin. Anakondak, adibidez, bere nortasuna eta eitea azpimarratuz, zera dio, “Cuando un ser es bien formado, ágil, fuerte, veloz, se apodera de su enemigo con la energía de nervios y músculos que constituye su honor” (Quiroga, 1984: 119). Hitza, kasu honetan, animaliei baliagarri zaie norberak dituen ezaugarri fisikoak deskribatzeko, nahitaezko ezaugarriak, haien bidez ekosistemako osotasunean sar daitezten. “... the (quite literally) infinite worth of each unique life, however small, insignificant, or humble depended not on its being equal to others but, instead, on its making a peculiar contribution to the wholeness of an entire system of vitality, a wholeness constituted by almost endless differences of diversely individualized beings.” (Kroeber, 1994: 57).

3. Ondorioa: Oihana Hitzaren Etxea Da

La casa, motivo de preocupación en la selva, había convertido en establecimiento científico.

Horacio Quiroga.

Honela, iradoki dugun bezala, Cuentos de la Selva (1984) animaliek esandako hitzek naturan gertatzen dena errepikatzen dute. Esandakoaren eta oihanaren artean badago lotura ezabaezina, poetikoa. Zuhaitz handi baten sustraietan eta adarretan gertatzen den bizitzaren marmara, Horacio Quirogaren ipuinetako elkarrizketa da.

Baina ez da dena hemen amaitzen. Oihana esamolde izatea da, hain zuzen ere, Quirogaren ipuingintzaren liluragarritasuna; honen aurrean zera galdetzen dugu: Zer gertatzen da haren hizkuntzarekin,

narratzeko moduarekin, haren hitzekin?, zer gertakari bizi ditu, idazle bezala, haren hizkuntzaz natura honela adierazteko gauza izan dadin? Erantzun bat aurkitzen saiatzeko, nahitaez gogoratu behar dugu Misionesez zer suposatu zuen egilearentzat.

Misiones⁴ oihaneko lekua da, bertan idazlea luze bizi izan zen. Baina, hori baino gehiago, bada ere Quirogak oihana aurkitzen duen esparrua, eta era berean, hirikoa ez den, edo “zibilizazioa” deritzonarena ez den hizkuntza bat asmatzen duen lurraldea da. Misiones bada Quirogarentzat arimaren egoera bat; Hor, Martha Candfieldek esan zuen bezala, idazleak hiriko aurrerakuntzaz arazten du bere burua, kluxe artistikoak ezabatzen ditu eta norbera bihurtzen da, beste bat bihurtzen da: oihaneko marmara aditzen eta idazten duena. Mendebaldeko arrazoiaren mugetan, haren lengoaia aldatzen da, zuhaitzari, tigrearari, oihaneko bilakaeraren soinuari dagokio. Ez da alferrik Noe Jitrickek, Quirogari buruz, baieztatzen duena: “por de pronto, adquirirá un aspecto más duro y selvático, empezará a crecer el mito de su huraña, de su capacidad de desapegarse de los halagos y las vanidades urbanas” (Jitrick, 1967: 21).

Honelaxe gauzatzen da, Quirogaren bizitzan zein idazmoldean, mendebaldeko kulturaren kritika sendoa; idazleak honetatik egiten du ihes eta “basatirako” bidaia egiten du; ordenari, erosotasunari uko egiten dio eta Misionesen kokatzen da, bere lana haste aldera: “reconocido buscador de las márgenes, pareciera ser que desde la libertad de las fronteras le fue posible emprender obras “de todos los colores” (Fleming, 1995: 106).

Orduan, Quirogaren balorapena egitekotan, Amerikako oihanaren hizkuntza asmatzeko egin duen ahalegina aintzakotzat hartu behar dugu, idazle gehienek Europatik zetozen literatur modei modu egokian jarraitu nahi zuten garaian. Horregatik Quirogaz zera esaten zen, “se ponía en las antípodas de D.F. Sarmiento”. (Canfield, 1990: 31).

Antipodatan kokatze hau oihana hitzaren etxea bihurtzea baino ez da. Narrazioa tigreen eta uraren lekua egitea. Victor Fuenmayorek dioen bezala, zera sortzea, “la analogía esencial” (Fuenmayor, 1998: 9) entre el cuerpo, la escritura y la naturaleza que sería, en últimas, el significado “quiroguiano” de América.

OHARRAK

4 | Horacio Quirogaren edozein biografian zehazta dezakegun bezala, Misiones zen idazlea bizi izan zen oihaneko lekua, eta honek egilearen munduaren ikuskera, eta jakina, haren lana, zehaztu zuen. Quiroga luze bizi izan zen Iviraromin, Uruguay, haren herrialdea, eta Argentinaren arteko mugan. Garrantzizkoa da gogoratzea Quirogak oihana aurkitu zuela San Ignazioko hondakinetera egindako argazki espedizio batean, Leopoldo Lugonesen laguntzaz, 1901. urtean.

Bibliografía

- ARHEM, Kaj (1993): "Ecosofía Macuna", Correa, Francois (ed.), *Selva humanizada, ecología alternativa en el trópico húmedo colombiano*, Bogotá, Instituto Colombiano de Antropología, 109-126.
- CANFIELD, Martha (1990): "Horacio Quiroga: La selva sagrada y el reino imperfectible", *Revista de la Universidad Nacional*, 24, 31-34.
- FLEMING, Leonor (1995): "Horacio Quiroga y la crítica", *Cuadernos Hispanoamericanos*, 537, 103-108.
- FORSYTH, Adrian and MIYATA (1995): *Tropical Nature*, New York, Touchstone.
- FUENMAYOR, Víctor (1998): *Materia, cripta y lectura de Horacio Quiroga*, Zulia, Universidad de Zulia.
- JITRICK, Noe (1967): *Horacio Quiroga*, Buenos Aires, Centro Editor de América Latina.
- KROEBER, Karl (1994): *Ecological Literary Criticism*, New York, Colombia University Press.
- QUIROGA, Horacio (1984): *Cuentos de la selva*, Bogotá, Seix Barral.
- TOBIO y MARCH, Kathleen (1987): "Ejes conceptuales del pensamiento de Horacio Quiroga", *Cuadernos hispanoamericanos*, 442, 73-87.
- MCDOWELL, Michael (1995): "The Bakhtinian road to ecological insight", C. Glotfelty and H. Fromm, *The Ecocriticism Reader*, Georgia, University of Georgia Press, 371-391.
- SOLLIN, Phillip (1994): "Soils and soil process research", L. Macdade, K. Bawa, H. Hespenheide, G. Hartshorn, *La selva, Ecology and natural history of a neotropical rain forest*, Chicago, University of Chicago press, 34-53.